

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อโลกวิวัฒนาการไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้เกิดผลประการหนึ่งคือ ประชาชนจำนวนหนึ่งตกอยู่ในสภาพยากจน ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องตามมาก็คือ ความขัดแย้งในสังคมอันเนื่องมาจากปริมาณจำกัดทางทรัพยากร ภาวะการณ์ช่วงชิง การครอบครองทรัพยากรจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้ที่มีความอ่อนด้อยกว่าในทางเศรษฐกิจย่อมตกเป็นผู้เสียเปรียบในสังคม และมีความเป็นไปได้สูงที่อาจนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม

อาชญากรรมในสังคมนั้น ก็มีสาเหตุเนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ ปัจจัยหนึ่งคือ ความไม่รู้และยากจน เมื่อการกระทำผิดเกิดขึ้น องค์การในกระบวนการยุติธรรมมีหน้าที่ค้นหาความจริงเพื่อที่จะนำผู้กระทำผิดมาลงโทษ และให้ความคุ้มครองแก่ผู้บริสุทธิ์ แต่การค้นหาความจริงยังมีความซับซ้อนมากเกินกว่าที่ประชาชนจะเข้าใจ และยากเกินกว่าที่ประชาชนจะเข้ามาดำเนินการเองได้ เพราะยิ่งขาดความรู้ความเข้าใจก็จะยิ่งลำบากมากขึ้น ภายใต้การดำเนินคดีตามระบบกล่าวหา คู่ความต้องใช้ความสามารถของตนเองพิสูจน์และปฏิเสธความผิด แต่การพิสูจน์ความจริงในการดำเนินคดีจะประสบความสำเร็จได้ คู่ความต้องมีความสามารถในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกัน ตามทฤษฎีที่ว่า “หลักอาวุธเท่าเทียมกัน”¹ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด หมายความว่า การที่คู่ความทั้งสองฝ่ายจะต่อสู้กันอย่างเป็นธรรมเพื่อให้ความจริงปรากฏออกมานั้น คู่ความทั้งสองฝ่ายต้องอยู่ในฐานะที่ใกล้เคียงกัน หากฝ่ายโจทก์เป็นฝ่ายรัฐมีตำรวจและอัยการ แต่อีกฝ่ายเป็นชาวบ้านธรรมดาซึ่งผู้ต้องหาในคดีอาญาส่วนใหญ่จะเป็นคนยากจนและไม่มีความรู้ การช่วยให้คู่ความสามารถต่อสู้กันได้โดยผู้พิพากษาทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดตัดสินรัฐจึงต้องเข้ามาดูแลให้ผู้ต้องหาได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพจากทนายความ

¹ รายงานการเสวนาทางวิชาการ, “เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย,” จัดโดยเนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับ กระทรวงยุติธรรมและโครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 9 มกราคม ณ ห้องฝึกอบรม ชั้น 4 อาคารเนติบัณฑิตยสภา ถนนกาญจนาภิเษก เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร, น. 9.

สำหรับประเทศไทยมีการพัฒนาหลักประกันสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญามาเป็นลำดับ และได้มีการบัญญัติให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาอย่างครบถ้วนโดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 75 ได้กำหนดให้เป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่จะต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน แต่ก็ต้องยอมรับว่า ในทางปฏิบัติการใช้กฎหมายยังมีข้อจำกัดเฉพาะบุคคลซึ่งอาจทำให้ผู้ต้องหาไม่อาจได้รับสิทธิประโยชน์ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้อย่างสมบูรณ์

สำหรับประเทศลาวแล้วในรัฐธรรมนูญก็ได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับการให้หลักประกันสิทธิของพลเมืองลาว ซึ่งประชาชนทุกคนต้องเคารพและปฏิบัติอย่างเข้มงวด และพร้อมกันนี้กฎหมายก็ยังปกป้องและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และสิทธิประโยชน์ของประชาชน ในมาตรา 35 บัญญัติไว้ว่า "พลเมืองลาวโดยไม่จำแนกหญิง ชาย ฐานะทางด้านสังคม การศึกษา ความเชื่อถือ และเผ่าพันธุ์ ทุกคนมีความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย" และนอกจากนั้นยังได้บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของลาวในกรณี queประชาชนตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย พวกเขาเหล่านี้มีสิทธิที่จะหาผู้ที่มีความสามารถเข้ามาช่วยเหลือนี้ได้ หรือในกรณียากจนไม่อาจหาทนายความมาช่วยเหลือได้ รัฐก็มีหน้าที่ที่จะจัดหาทนายความให้ นั้นแสดงให้เห็นถึงว่า ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในแต่ละประเทศจะมีบัญญัติเรื่องการคุ้มครองสิทธิของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และมีการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน แต่ก็ต้องปฏิเสธไม่ได้ว่าในการใช้กฎหมายก็ยังมีข้อบกพร่องบางอย่างที่ทำให้สิทธิของบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องหานั้นได้รับการคุ้มครองจากรัฐไม่เต็มส่วน ปัญหาคงมีต่อไปว่า องค์กรต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบของกระบวนการยุติธรรมมีความพร้อมที่จะขับเคลื่อนกลไกทั้งหลายไปสู่ทางปฏิบัติที่มุ่งตรงต่อเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดภาระหน้าที่ต่าง ๆ ให้แก่องค์กรในกระบวนการยุติธรรมเพิ่มขึ้น ก็ยิ่งจำเป็นต้องปรับระบบการทำงานให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอีกด้วย หากองค์กรปฏิบัติทั้งหลายไม่พร้อม ภารกิจที่จะทำหน้าที่ให้รับประกันสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาคงทำไม่ได้สมบูรณ์ ซึ่งเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้ต้องหายังไม่ได้รับการช่วยเหลือในเชิงคุ้มครองสิทธิที่ตนเองได้รับได้อย่างเต็มที่

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการของทุกองค์กรมีประสิทธิภาพคือ ระบบคิด เจตคติ ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องปรับทัศนคติต่างๆ ของบุคคลในหน่วยงานของตนให้มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางกฎหมาย เพราะตราบไคที่ผู้ปฏิบัติงานยังไม่เห็นความสำคัญจุดนี้ การละเลยสิทธิของผู้ต้องหาย่อมมีแนวโน้มเกิดขึ้นได้ อีกปัจจัยหนึ่งก็คือมาจากตัวผู้ต้องหาเองได้แก่ การขาดความรู้และขาดทุนทรัพย์ โอกาสที่บุคคลเหล่านี้

จะปกป้องตนเองหรือต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ทนายความจึงเป็นกลไกที่สามารถเข้ามาช่วยเสริมส่วนที่ขาดตกบกพร่องนี้ได้และย่อมส่งผลให้ผู้ต้องหาที่มีศักยภาพที่จะต่อสู้คดีเทียบกับพนักงานอัยการซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐ²

การที่จะทำให้ประชาชนมีหลักประกันสิทธิในชีวิตให้สูงขึ้น และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ ทั้งประเทศไทยและประเทศลาว จึงสมควรศึกษาว่าอะไรที่ทำให้ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้สามารถขยายการคุ้มครองสิทธิการมีทนายความในคดีอาญาได้มากกว่าประเทศไทยและประเทศลาว ขณะที่ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น เยอรมนี ฝรั่งเศส เป็นต้น การขยายสิทธิการมีทนายความให้มากขึ้นก็ย่อมมีปัญหามาตามอย่างแน่นอน เช่น การจัดหาทนายเพื่อรองรับ งบประมาณของรัฐที่เป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความให้แก่ผู้ต้องหา จึงสมควรศึกษาว่าประเทศต่าง ๆ เหล่านี้มีการแก้ไขปัญหาอันจะเกิดขึ้นจากการขยายสิทธิการมีทนายความในคดีอาญานี้อย่างไร

2. ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาถึงหลักพื้นฐานตามกฎหมายของแต่ละประเทศและบทบาทหน้าที่ความสำคัญของทนายความในการดำเนินคดีอาญา พร้อมทั้งระบบการดำเนินคดีอาญาทั้งของไทย ลาว และต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส ศึกษาหลักเกณฑ์ในการจัดหาทนายความช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดีอาญาของต่างประเทศ เพื่อจะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยของประเทศเหล่านั้น สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ประเทศไทย-ลาว ได้หรือไม่ และวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรค แนวทางแก้ไขปัญหาในการช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดีอาญา

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

- 3.1 ศึกษาถึงหลักการแนวความคิดในการช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดีอาญา
- 3.2 เพื่อทราบถึงความแตกต่างในบทบาทและหน้าที่ขององค์กรสภาทนายความประเทศไทยและลาว
- 3.3 เพื่อทราบถึงบทบาทและความสำคัญของทนายความในการดำเนินคดีอาญา

² เฟิงฮ้าง, น. 10

3.4 เพื่อทราบถึงระบบการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา

3.5 ศึกษาเปรียบเทียบจากกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสเพื่อเป็นแนวทางในการช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดีอาญาโดยรัฐให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3.6 เพื่อทราบถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญา เปรียบเทียบในชั้นสอบสวนของประเทศไทยและลาว

4. วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในทางเอกสารคือ ทำการรวบรวมข้อมูลทางทฤษฎีและหลักกฎหมายในเอกสารภาษาไทยและภาษาลาว รวมถึงภาษาต่างประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลทางวิชาการในการสรุปปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไป

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

5.1 ทำให้ทราบถึงปัญหาของการใช้รัฐธรรมนูญและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของ ไทยและของลาว

5.2 ทำให้ทราบถึงขั้นตอนใดบ้างที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยควรได้รับสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความตามกระบวนการยุติธรรม

5.3 ทำให้ทราบถึงการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาโดยรัฐว่ามีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างเพื่อที่จะเป็นแนวทางนำเสนอเพื่อแก้ไขปรับปรุงต่อไป